

**"THESE GUYS DON'T CARE, EI NIITÄ KIINNOSTA" -
KODINVAIHTO MONIKIELISESSÄ PERHEESSÄ KAS-
VANEIDEN SISARUSTEN KESKUSTELUSSA**

Matilda Myllymaa
Kandidaatintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Matilda Myllymaa	
Työn nimi "These guys don't care, ei niitä kiinnosta" - Koodinvaihto monikielisessä perheessä kasvaneiden sisarusten keskustelussa	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 14+2
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan koodinvaihtoa monikielisessä perheessä kasvaneiden sisarusten välisessä keskustelussa. Informantit ovat kasvaneet perheessä, jossa puhutaan kahta eri kieltä. Tutkielmassa kuvataan koodinvaihdon funktioita hyödyntäen tapaa, jolla suomen ja englannin kielet esiintyvät rinnakkain vuorovaikutustilanteissa. Tutkimuskysymykset ovat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Miten koodinvaihto ilmenee monikielisten sisarusten keskustelussa? 2. Millaisia koodinvaihdon funktioita vuorovaikutuksessa esiintyy? <p>Kieltä lähestytään funktionaalisesti osana sen käyttökontekstia. Tutkielmassa yhdistellään sosiolingvistista ja keskusteluanalyttista lähestymistapaa. Teoreettinen viitekehys pohjautuu pääosin sosiolingvistiikkaan, mutta keskustelua lähestytään aineistolähtöisesti keskusteluanalyttista käsitteistöä hyödyntäen. Aineisto on rajattu noin puolen tunnin mittaisesta vapaamuotoisesta arkikeskustelusta, jonka informantit ovat äänittäneet.</p> <p>Tutkielmaan on nostettu säännönmukaisuuksia, jotka ilmenevät koodinvaihtotilanteissa. Näistä merkittävimmät olivat koodinvaihto keinona puheen etäännyttämisessä, keskustelun sujuvoittaminen, yhteisymmärryksen rakentaminen ja merkityksen painottaminen. Koodinvaihtoa tarkastellaan myös osana identiteettiä keskustelijoiden jakaman sosiaalisen orientaation näkökulmasta, koska kieli käsitetään tutkimuksessa sosiaalisena ilmiönä. Koodinvaihtoa on pidetty aiemmin osoituksena puutteellisesta kielitaidosta, mutta monikielisten informanttien keskustelussa se näyttäytyy vuorovaikutusta rikastuttavana ilmiönä, jota voidaan pitää myös tyyllillisenä valintana.</p>	
Asiasanat koodinvaihto, sosiolingvistiikka, monikielisyys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1	Monikielisyys.....	3
2.2	Koodinvaihto ja sen funktiot	3
2.3	Sosiolingvistinen tutkimus	5
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	6
3.1	Aineiston keruu.....	6
3.2	Keskustelunanalyysi ja sosiolingvistiikka.....	7
4	ANALYYSI	8
4.1	Puheen etäännyttäminen	8
4.2	Keskustelun sujuvoittaminen.....	10
4.3	Yhteisymmärryksen rakentaminen ja merkityksen painottaminen.....	12
4.4	Identiteetin ilmentäminen	13
5	PÄÄTÄNTÖ.....	14
	LÄHTEET	15
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tutkielmani aiheena on monikielisessä perheessä kasvaneiden sisarusten keskustelussa tapahtuva koodinvaihto ja sen funktiot vuorovaikutustilanteessa. Aineistoni koostuu kahden henkilön välisestä vapaamuotoisesta keskustelusta. Keskityn tilanteisiin, joissa kieli vaihtuu suomen ja englannin välillä. Sovellan vuorovaikutustilanteen tarkasteluun keskustelunanalyttisen metodin käsitteistöä, hyödyntäen samalla sosiolingvististä näkökulmaa. Tarkoituksena ei ole käyttää keskustelunanalyysia pääasiallisena tarkastelukeinona tulkittaessa aineistoa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten koodinvaihto ilmenee monikielisten sisarusten keskustelussa?
2. Millaisia koodinvaihdon funktioita vuorovaikutuksessa esiintyy?

Koodinvaihtoa on tutkittu runsaasti, ja sitä on lähestytty niin keskustelunanalyttisestä (esim. Auer, 1998a) kuin sosiolingvistiksestä (esim. Myers-Scotton, 1993; Milroy & Wei, 1995) suunnasta. Kahden metodin hyödyntäminen rinnakkain mahdollistaa monipuolisemman tavan tutkia koodinvaihtoa, mikä voi avata uusia näkökulmia ilmiön ymmärtämiseen. (Lappalainen, 2001, s. 165.)

Monikielisten henkilöiden kielen käytön tutkiminen on merkityksellistä, koska kahta tai useampaa kieltä sujuvasti puhuvien henkilöiden määrä Suomessa on kasvanut merkittävästi. Koodinvaihdon tutkimista sisarusten välillä voidaan pitää pienenä otoksena suuremmasta ilmiöstä, mikä voi avata uusia näkökulmia ja lisätä ymmärrystä monikielisessä perheessä kasvaneiden henkilöiden tavasta käyttää kieltä. Havainnot koodinvaihdon ilmenemisestä sosiolingvistiksestä näkökulmasta voidaan myös hyödyntää tutkittaessa ilmiötä esimerkiksi kulttuurisesta, koulutuksellisesta tai psykologisesta näkökulmasta.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä tutkielmassa tarkastellaan sisarusten välisen vuorovaikutuksen ja merkitysten välittämisen ilmenemistä funktionaalista näkökulmasta. Funktionaalisen kielitieteen tutkijoita yhdistää kiinnostus siitä, miten kielen muoto on yhteydessä sen merkitykseen ja viestinnälliseen tehtävään. Funktionalistit eivät tarkastele kieltä irrallaan tilanneyhteydestä, vaan näkevät kielen osana kontekstia. Kieli nähdään sosiaalisena toimintana. (Onikki-Rantajääskö & Siirainen 2008, s. 14.) Tutkielmassa kieltä lähestytään viestintätapana, joka syntyy vuorovaikutuksessa.

2.1 Monikielisyys

Tarkastelemieni keskustelujen osapuolet ovat kasvaneet monikielisessä ympäristössä. Monikielisessä perheessä kasvaneella tarkoitan tässä tapauksessa henkilöä, joka puhuu sujuvasti useampaa kuin yhtä kieltä. Käsitteen *kaksikielisyys* tilalla on yleistynyt käsitteen *monikielisyys* käyttö (Martin, 2016, s. 2), joten käytän tutkielmassa viimeksi mainittua. Yksilön kohdalla käsitteellä viitataan usein henkilön kielelliseen kompetenssiin. Edwardsin (2003, s. 55) mukaan jokainen meistä on monikielinen, vaikka osaisikin vain muutaman sanan toista kieltä ensikielensä lisäksi. Käsitettä monikielisyys käytetään myös laajemmin kuvaamaan kansan tai yhteiskunnan kielitilannetta. (Clyne, 1997, s. 301.)

2.2 Koodinvaihto ja sen funktiot

Koodinvaihto tarkoittaa kahden tai useamman kielen esiintymistä rinnakkain saman keskustelun aikana (Kovács, 2001, s. 294, Clyne, 1997, s. 313). Gardner-Chloros (2009, s. 4) määrittelee koodinvaihdon kaksikielisten henkilöiden useamman kielen tai

murteen käytöksi samassa lauseessa tai keskustelussa. Koodinvaihto voidaan myös ymmärtää yhden kielen sisällä tapahtuvaksi ilmiöksi esimerkiksi tilanteessa, jossa puhuja vaihtaa puhetyyliä tilanteen mukaan (Lappalainen, 2009, s. 131). Tutkielmassani käsittelen koodinvaihtoa Gardner-Chlorosin, Clynen ja Kovácsin määritelmien mukaisesti syventyen englannin ja suomen kielen väliseen vaihteluun.

Koodinvaihto on mahdollista jakaa kolmeen kategoriaan: lauseiden väliseen, lauseenulkoiseen ja lauseensisäiseen koodinvaihtoon (Kovács, 2009, s. 27). Lauseiden välinen koodinvaihto tarkoittaa esimerkiksi ensimmäisen lauseen sanomista englanniksi ja toisen suomeksi, ks. esimerkki (5): *like if you look at the coffee maker mä just siivoin sen viime viikolla*. Lauseenulkoiseen koodinvaihtoon puolestaan kuuluvat puheessa esiintyvät ilmaukset, jotka esiintyvät esimerkiksi suomeksi englanninkielisessä keskustelussa. Lauseensisäinen koodinvaihto tarkoittaa kielen vaihtoa yksittäisissä sanoissa, esimerkiksi *"mun throughout on eri asia kun sun throughout"*.

Koodinvaihdon funktioita on lähestytty useilla tavoilla (esimerkiksi Adams 2002; Davidson 2003; Gumperz 1982; Myers-Scotton 1998). Käsittelen tutkielmassani koodinvaihdon funktioita Gumperzin (1982) jaottelun mukaan. Gumperz esittää koodinvaihdon jakautuvan tilanteeseen ja metaforiseen koodinvaihtoon. Tilanteinen koodinvaihto ilmenee keskustelun osapuolen, kontekstin tai tilanteen vaihtuessa. (Gumperz, s. 60–61.) Keskustelijan kieli valikoituu sen mukaan, kuka tai ketkä ovat keskustelun osapuolia ja millaiset ovat keskustelutilanteen ulkopuoliset tekijät. (Kalliokoski, 2009, s. 12). Tilanteinen koodinvaihto on sidottu sosiaalisiin tilanteisiin. Esimerkkinä tilanteisesta koodinvaihdosta voidaan pitää sitä, että henkilö käyttää kokouksessa suomen kieltä, mutta keskustelee vapaa-ajalla toisella kielellä.

Metaforinen koodinvaihto ei liity erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin, vaan kieli vaihtuu ilman ulkoista muuttujaa. (Kalliokoski, 2009, s. 12). Kielen käyttöympäristö pysyy siis muuttumattomana kielen vaihtuessa. Metaforinen koodinvaihto on kontekstualisoinnin keino: kyky vaihtaa koodia keskustelussa kuuluu puhujien kompetenssiin (Kalliokoski, 1995, s. 5). Gumperzin tutkimus keskittyy tarkemmin metaforiseen koodinvaihtoon, joka koostuu kuudesta eri funktiosta.

Gumperzin (1982) metaforisen koodinvaihdon funktioiden jaottelu

- A) Koodinvaihto referoidessa
- B) Koodinvaihto spesifioidessa puhuteltavaa
- C) Koodinvaihto interjektioissa
- D) Koodinvaihto toiston keinona
- E) Koodinvaihto keinona modifioida sanottua
- F) Koodinvaihto henkilökohtaisen ja objektiivisen näkökulman vaihtelussa

(Gumperz, 1982, s. 75–82; Kalliokoski, 1995, s. 5)

Kielen vaihtoon vaikuttava siteeraus tai referointi (A) on yksi koodinvaihdon funktioista. Koodinvaihto spesifioidessa puhuteltavaa (B) tapahtuu, kun keskustelija kohdentaa puheensa tietylle henkilölle. Kohta (C) kuvaa kielen vaihtumista interjektioissa, kuten huuhdahduksissa *oho, hui*. Toistona (D) voidaan pitää tilannetta, jossa sama ilmaus esitetään ensin esimerkiksi suomeksi, jonka jälkeen se toistetaan esimerkiksi englanniksi. Sanotun modifiointi (E) tarkoittaa tilannetta, jossa ilmausta tarkennetaan. Henkilökohtaisen ja objektiivisen näkökulman vaihtelu (F) tapahtuu esimerkiksi tilanteessa, jossa puhuja haluaa erottaa mielipiteensä objektiivisesta informaatiosta vaihtamalla toiseen kieleen. Lisäksi näkökulman vaihtelu voi kuvata osallisuutta tai etäisyyttä puheesta.

2.3 Sosiolingvistinen tutkimus

Sosiolingvistiikka on kielentutkimuksen suuntaus, joka sai alkunsa 1960-luvulla. Se käsittelee kielen ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Suuntauksen avulla tarkastellaan esimerkiksi monikielisyyteen ja kielen tilanteiseen vaihteluun keskittyviä teemoja. Sosiolingvistiikassa voidaan tutkia myös kielenulkoisten taustamuuttujien, kuten iän ja sukupuolen vaikutusta kielenkäyttöön. (Lappalainen, 2008, s. 66.) Sosiolingvistiikkaan kuuluu monia tutkimusperinteitä, kuten labovilainen variationistista sosiolingvistiikkaa korostava suuntaus, kielisosiologia, kieliassennetutkimus ja vuorovaikutussosiolingvistiikka (Nuolijärvi & Lappalainen, 2020, s. 865). Keskityn tutkielmassani vuorovaikutussosiolingvistiseen tutkimusperinteeseen. Eckertin (2012) mukaan sosiolingvistisiä variaatioon painottuvia aaltoja on kolme. Tutkielmassa hyödynnetään toisen aallon sosiolingvistiikkaa, koska yhtenä tutkimuksen kohteena ovat puhujien tyylivalinnat, ryhmäytkös puhujien kuuluessa samaan perheeseen, ja sosiaalinen orientaatio sisältäen monikielisen identiteetin tarkastelun (Nuolijärvi & Lappalainen, 2020, s. 868–870).

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineiston keruu

Informantit valittiin tutkimukseen heidän keskinäisen sukulaissuhteensa ja ikänsä perusteella. Tutkimushenkilöt ovat noin 20-vuotiaita nuoria, jotka ovat kasvaneet samassa perheessä ja heillä on samanlainen kielitausta. Informanttien vanhemmat puhuvat eri äidinkieliä, suomea ja englantia, mutta sisarukset ovat opiskelleet koko elämänsä suomen kielellä.

Tutkimus aloitettiin keräämällä tutkimusluvut ja valitsemalla vuorovaikutustilanne. Informanteille kerrottiin, että äänitteestä tullaan analysoimaan kielen piirteitä. Tämän jälkeen sisarukset saivat itse päättää keskusteluaiheen ja keskustelupaikan. Tutkimushenkilöiden välinen keskustelu tapahtui toisen sisaruksen kotona. Informantit äänittivät vapaamuotoista arkikeskustelua noin puoli tuntia.

En itse ollut paikalla aineistoa äänitettäessä, jotta aineistosta tulisi mahdollisimman autenttinen. Keskusteluanalyttisen tavan mukaisesti vuorovaikutusta pyrittiinkin tallentamaan luonnollisessa ympäristössä. On kuitenkin otettava huomioon, että äänitystilanne voi vaikuttaa informanttien väliseen vuorovaikutukseen.

Keskusteluanalyttisen perinteen mukaisesti tutkimuksen alussa ei pyritty luomaan ennakko-oletuksia siitä, millaisia tuloksia aineistosta nousisi esiin. Aineistoa pyrittiin siis tarkastelemaan motivoimattomasti. Aineiston keruun jälkeen äänitteestä pyrittiin ensin tulkitsemaan, mitä vuorovaikutuksessa tulee tosiasiallisesti esiin. Tallentamisen jälkeen aineisto litteroitiin puolikarkeasti ja anonymisoitiin. Aineistosta poistettiin siis tiettyjä tunnisteellisia tietoja, kuten henkilöiden nimiä. Informantit nimettiin kirjaimilla O ja P. Sen jälkeen keskustelusta poimittiin yhdenmukaisuuksia, jotka ilmenivät koodinvaihdon yhteydessä.

3.2 Keskustelunanalyysi ja sosiolingvistiikka

Käyttämällä keskustelunanalyysia metodina voidaan tutkia vuorovaikutusta (Haakana, 2008, s. 87). Hakulinen (2016, s. 101) kuvaa keskustelunanalyttisen lähestymistavan mukaan luonnollisissa tilanteissa tapahtuvaa kielenkäyttöä ja muuta sosiaalista käyttäytymistä järjestäytyneenä toimintana. Keskustelunanalyysi on lähtökohtaisesti menetelmänä aineistolähtöinen eli keskustelua pyritään tutkimaan mahdollisimman luonnollisessa ympäristössä ilman oletuksia tuloksista (Lindholm, Stevanovic & Peräkylä, 2016, s. 23). Sosiaalisen toiminnan tarkastelu kokeellisella tavalla ei ole perinteisin tapa hyödyntää keskustelunanalyysia metodina ja se vaatii irrottautumista perinteisestä keskustelunanalyttisen tutkimuksen konventioista (Lindholm, Stevanovic & Peräkylä, 2016, s. 23).

Noudatan osin keskustelunanalyysin periaatteita ja terminologiaa, mutta pyrki- myksenä ei ole käyttää metodia syvemmin. Keskustelunanalyysin soveltamisen lisäksi huomioin analyysissä sosiolingvistisen näkökulman, ottaen huomioon esimerkiksi mahdolliset informanttien väliset valtahierarkiat keskustelun edetessä.

4 ANALYYSI

Informantit ovat kasvaneet perheessä, jossa vanhemmat puhuvat eri äidinkieliä (suomi ja englantia). Toisen vanhemman äidinkieli on yhteisön vallitseva kieli eli suomi. Tätä perheen kielipolitiikan tyyppin ilmenemää kuvataan yleisesti termillä *One Person – One Language (OPOL)* (Baker, 2011), tässä tapauksessa enemmistökielen tuella. Perheen kielipolitiikka ja yhteinen historia ovat todennäköisesti vaikuttaneet tiedostamatta osapuolten kielellisten normien kehittymiseen ja siihen, mikä kieli valitaan missäkin tilanteessa.

Tutkittaessa koodinvaihdon ilmenemistä vuorovaikutuksessa on tärkeää ottaa huomioon, että sama koodinvaihto on mahdollista tulkita usealla eri tavalla – se voi toimia monessa funktiossa samaan aikaan (Kalliokoski, 1995, s. 5) Hyödynnän analyysissä Gumperzin metaforisen koodinvaihdon funktioita analysoinnin apuna, mutta jaan tarkasteltavat ilmiöt itse karkeasti neljään.

4.1 Puheen etäännyttäminen

esimerkki 1

Informantit keskustelevat lasten käyttäytymisestä. Informantti O referoi koulussa kuultua keskustelua, jossa oppilas perustelee käyttäytymistään.

01 O: **these guys don't care**, ei niitä kiinnosta (- -)

02 O: "ei mitä sä et ees varottanu"

03 P: joo

04 O: [**look, if you -**

05 P: (- -)

06 O: **if you kick another kid on the back of their head when he's-**

07 O: **maybe I shouldn't warn you about not doing that, that's**

08 O: **like common sense**
 09 O: **like what**, "sä et varottanu"
 10 O: **that is assault**
 11 P: siis oikeesti
 12 O: **like what?**
 13 P: **yeah like, huh?**
 14 P: ei ku siis iha oikeesti
 15 O: [meil oli tyyppi] joka heitti tortilla täytteiden kera ja
 16 O: heitti sen ikkunaa
 17 O: **why**
 18 P: **why I don't know**
 19 O: "kaveri anto betsin"
 20 P: **what did you get out of it what did you get out of it**
 21 O: **detention**

Kalliokoski (1995, s. 14) mainitsee kaksikielisten puhujien stilistisenä keinona vieraan äänen, joka mahdollistaa keskustelun sävyn muuttamisen. Esimerkissä 1 suomen kielen käyttäminen luo etäisyyttä tarinan kertojan (O) ja kerrotussa tilanteessa paikalla olleen lapsen vastauksen välille. Voi olla, että O pyrkii tiedostamatta korostamaan lapsen kommentteja puheessaan tyyllillisistä syistä. Kielen vaihtaminen voi olla myös tiedostettu keino luoda keskusteluun humoristinen sävy. Kielen vaihtuminen saattaa johtua myös O:n tiedostamattomasta valinnasta korostaa olevansa tilanteessa tarkkailija, joka ei suoranaisesti liity tapahtuman kulkuun. On myös mahdollista, että informantti O kokee englannin kielen suomea luontevammaksi tarinaa kerrottaessa. "Meil oli tyyppi joka heitti tortilla - -" on puolestaan O:n mukaan suomenkieliseltä tilanteen osapuolelta kuultu kertomus, jota O ei itse nähnyt, mikä voi vaikuttaa siihen, että kyseinen osa tarinasta kerrotaan suomen kielellä.

esimerkki 2

Informantit keskustelevat ravintoterapeutin pitämästä luennosta jolle O osallistui

01 O: ne puhu metabolismin öö vajaatoiminnasta
 02 O: jos on ollu liia vähillä kaloreilla yy äm äs
 03 O: **but that was interesting**
 04 P: **okay that would be interesting**
 05 O: [cause I was like]
 06 P: **yea**
 07 O: [**you know what that's lowkey me, not even lowkey like that's**
 08 O: **very highkey me like I**]
 09 P: [niiku jos] sä oot liian pitkää **calorie deficit**
 10 O: nii ni sit vaikka sä oot sillee nii sun metabolismi muuttuu
 11 O: siihe pisteeseen että tota sä silti saatat lihoo vaik sä
 12 O: syöt vähemmä kaloreita mitä sä poltat
 12 P: **damn**

13 O: **I was like yeah you know that makes sense**
 14 P: no missä se menee se raja sitte
 15 O: siin oli mä en muista mitä ne sano mut mä googlasin sitä
 16 O: nii se oli joku enite mitä sais olla kalorivajeessa on
 17 O: neljä kuukautta
 18 O: ja sit mä olin sillee **I've been doing this for two and a**
 19 O: **half years**
 20 P: **yikes**

Ravintoterapeutin neuvoja kerrottaessa P:lle O tekee eron omalle ajattelulleen ja kuullun puheen välille käyttämällä englantia kertoessaan omista ajatuksistaan. Tämä saattaa johtua siitä, että O:lle on luontevampaa ilmaista omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan englanniksi, koska informanttien mukaan englanti on sisarusten pääkieli heidän välisissään keskusteluissa. Englannin käyttö saattaa olla myös tiedostamaton keino korostaa sisarusten jakamaa sosiaalista identiteettiä. Lisäksi englannin kielen avulla ravintoterapeutin puhe etäännytetään P:n ja O:n puheesta, joka voi olla heille keino ilmentää yhteenkuuluvuutta samaan ryhmään. Tilanteeseen käsitteenä liittyy *me-koodi (we code)*, jolla erotetaan sisarusten keskinäinen, epämuodollinen puhe (englanti) ulkoryhmän (suomi) puhetavasta (Kalliokoski, 1995, s. 15–17, Gumperz, 1982, s. 66.)

4.2 Keskustelun sujuvoittaminen

esimerkki 3

Informantit keskustelevat lapsuudesta

01 O: mut sillee haluisinks mä olla 10 v
 02 P: en
 03 O: **no**
 04 P: joo ja siis..
 05 O: [**you like know low ke-**]
 06 P: mulla välillä tulee sellasia hetkiä tieks kattoo taaksepäi
 07 P: mä oon vaa sillee **I'm so (-) glad I am where I am right**
 08 P: now

Esimerkissä 3 informantti O aloittaa lapsuudesta puhumisen suomeksi, mutta jatkaa P:n vastausta painottaen olevansa P:n kanssa samaa mieltä. P aloittaa seuraavan vuoron suomeksi tarkoituksenaan kertoa kokemuksestaan, mutta O rikkoo sekvenssin odotuksenmukaisuuden puhuessaan P:n päälle. Tästä huolimatta P jatkaa kertomista, ja koodinvaihto tapahtuu vuoron keskellä. Aineistossa on useita kohtia, joissa kieli vaihtuu, kun siteerataan ilmauksen *I was like / mä olin sillee* jälkeen. Tämä voi johtua esimerkissä 3 siitä, että P:lle on sujuvampaa ilmaista tunteitaan englanniksi. O:n käyttämä ilmaus *you like know lowke-* on vaikea suomentaa, jonka vuoksi vuoron voidaan

olettaa alkavan englannin kielellä, tosin O:lle on ylipäättään yleisempää aloittaa vuorot englannin kielellä.

esimerkki 4

Esimerkki on katkelma keskustelun osasta, jossa puhutaan urheilusta

- 01 P: **no but it helps speed**
02 P: **like speed strength and speed öö what's it called..**
03 P: **kestävyys**
04 O: **it helps speed exactly speed endurance**

Esimerkissä 4 suomen kieltä käytetään apuna keskustelun sujuvoittamiseen siten, että vuorovaikutus ei keskeytyisi. Koodinvaihtoa on pidetty aiemmin osoituksena heikosta kielitaidosta, mutta kompetenssin puutetta koodinvaihdon syynä on kritisoitu laajasti. (Kalliokoski, 1995, s. 4). Koodinvaihdon taustalla voi olla esimerkiksi kielellisen leikittelyn intentio (Kalliokoski, 2009, s. 310). Informanttien tapauksessa sanahakua ilmeni aineistossa vain yhdessä vuorossa, jossa O korjaa P:n puhetta. Tapauksessa sanahaku johtunee siitä, että sanaa ei muisteta heti (*endurance*), puutteellisen kielitaidon sijaan. Tämä saattaa olla seurausta siitä, että P:n kieliympäristö, jossa sanaa "kestävyys" käytetään, on pääosin suomenkielinen.

esimerkki 5

Informantit puhuvat siivoamisesta

- 01 P: **yeah like when you clean you won't clean like throughout**
02 O: **yeah like I clean throughout like once a month**
03 O: **tiiaäks sillee niinku ottaa matot kaikki pois**
04 O: **sit ottaa niinku just**
05 O: **like if you look at the coffee maker** mä just siivosin sen
06 O: viime viikolla
07 P: no joo
08 P: joo mut sun **throughout** ja mun **throughout** on kaks eri asiaa
09 O: **I'm just lazy**
10 O: **but I like**
11 P: mun **throughout** on se se oikeesti
12 O: **[the thing is like] look at the floor it's just dirty**
13 O: **my vacuum is broke**
14 O: **I mopped my floor and I was like damn there's a lot of dirt**
15 O: **but I'm not finna spend**
16 O: pfft - luuleks sä et mä meen poweriin ja maksan jotai
17 O: kolmesataa ee jostai imurist
18 P: [imurist, älä]
19 O: **[are] you crazy ?**
20 O: **I will when I get paid but I'm not doing that**

Esimerkissä 5 *throughout*-sanon käyttö voidaan nähdä keinona edistää keskustelun sujuvuutta. Sanalle on suomen kielessä vastineita (kauttaaltaan, läpikotaisin). On kuitenkin mahdollista tulkita, että puhetilanteessa edellä mainittujen vastineiden käyttö ei olisi puhujien mielestä tyyllillisesti luontevaa. *Throughout* lienee sana, jolle ei ole suomen kielessä tilanteen mukaisessa arkisessa puhekielessä ole vastinetta, joten keskustelua sujuvoitetaan englannilla.

Kieltä vaihdettaessa esiintyy epäröintiä (esimerkki 5) tarkennettaessa puhetta toisella kielellä (*like I, niinku*), joka toistuu myös muissa osissa aineistoa useita kertoja. Epäröintiin liittyvät merkityksen kannalta tarpeettomat ilmaukset voidaan tulkita keskustelijan keinoksi vähentää taukoja puheessa keskustelun sujuvoittamiseksi. Aineistoa tarkastellessa huomion kiinnitti se, kuinka ennen kielen vaihtumista englanniksi seuraavaa lausetta pohjustetaan suomeksi esimerkiksi esimerkki 2, rivi 18: *sit mä olin sillee*. Tämä toistuu myös esimerkissä 3 rivillä 06–07: *kattoo taaksepäi – – sillee. Sillee-*sana voidaan tulkita epäröinnin lisäksi sanavalinnaksi, jolla merkitään seuraava lausuma referoinniksi. *Sillee*-sanalla ilmaistaan tapaa, sillä tavalla tai tavallaan, jonka jälkeen puhuja kertoo omaa pohdintaansa lainauksenomaisesti.

4.3 Yhteisymmärryksen rakentaminen ja merkityksen painottaminen

Esimerkissä 3 (ks. s. 10) informantti P vastaa O:n *mut haluisinks mä olla 10 v* retoriseen kysymykseen omasta näkökulmastaan kieltävästi. Seuraavassa vuorossa merkityksen painottaminen ilmenee koodinvaihdon keinoista toistona, (Gumperz, D), kun O ilmaisee olevansa samaa mieltä, vaihtaen kielen englantiin. Tämä voi olla O:n keino korostaa sanottua ja painottaa olevansa samaa mieltä. P:lle on tyypillistä mukailla O:n edellisessä vuorossa käyttämää kieltä. P:n *joo ja siis* (rivi 04, esimerkki 3) viestii O:lle että hän jatkaa lausumaa pian, mutta O aloittaa oman ajatuksensa *you know low ke-*, jonka vuoksi P ei poikkeuksellisesti vaihda kieltä englanniksi, toisin kuin usein hän tekee O:n puheenvuoroon vastatessaan. Tämä johtuu luultavasti siitä, että tässä tapauksessa P ei vastaa O:lle, vaan jatkaa aloittamaansa ajatusta.

Keskustelu on sosiaalista toimintaa, jossa osapuolille on tyypillistä analysoida puhetta esimerkiksi vuorottelun sujuvoittamiseksi. Tämän vuoksi puheenvuorojen vaihtuminen tapahtuu tavallisesti hyvin sujuvasti (Haakana, 2008, s. 86). Puheen vastaanottaja havainnoi esimerkiksi merkkejä keskustelun toisen osapuolen aikomuksesta lopettaa vuoro. Vastaanottajan tehtävä on selvittää, missä kohdassa vuoron vaihto on odotuksenmukaista ja mahdollista (Haakana, 2008, s. 87.) Informanttien välisessä keskustelussa puhe on nopeatempoista ja innostunutta, jolloin puheen päällekkäisyyttä esiintyy paljon. Keskustelijoista molemmat, etenkin P, ilmaisevat myös tahtonsa vaihtaa aihetta tai tuoda keskusteluun uusi näkökulma vaihtamalla kieltä. Tästä

huolimatta osapuolet sivuuttavat usein edellisen vuoron keskeneräisyyden, eli he eivät jaa samaa näkemystä siitä, miten edellinen vuoro tulisi tulkita. Vihjeitä siirtymän mahdollistavista kohdista ei siis huomioida.

Aineistosta ilmenee myös kohtia, joista voi tulkita P:n yrittävän painottaa sano-
maansa vaihtamalla kieli O:n käyttämästä kielestä poikkeavaksi (esimerkki 1, alkaen rivi 11). Lausumalla *siis oikeesti* P kuvaa hämmennystä ja ihmetystä O:n kertomaa tarinaa kohtaan. Sanotun painottamisen lisäksi merkitystä korostetaan kieltä vaihtamalla vuorovaikutuksen ymmärrettävyyden lisäämiseksi. Esimerkissä 5 rivillä 03 O aloittaa vuoron sanalla *tiiäks*, joka osoittaa vuoron tarkoituksena olevan sanotun tarkentaminen. Gumperzin koodinvaihdon funktioista tilanne sijoittuu kohtaan E, koska O:n vuoro voidaan nähdä keinona selkeyttää edellistä vuoroa ymmärrettävämmäksi.

4.4 Identiteetin ilmentäminen

Englantia ja suomea käytetään aineistossa suunnilleen saman verran, mutta yleisesti aineistosta nousi esiin se, että O:lle on tyypillisempää keskeyttää P:n puhe kesken vuoron ja O käyttää myös näissä tilanteissa useimmiten englantia. P taas aloittaa vuoronsa useammin suomella. On kuitenkin huomionarvoista, että P myötäilee usein O:n puhetta vaihtamalla kielen O:n edellisessä vuorossa käyttämän kielen mukaiseksi, mutta esimerkiksi lyhyissä vuoroon vastaavissa interjektioissa P käyttää englantia. Lisäksi P käyttää enemmän interjektioita, jotka ilmaisevat toisen osapuolen huomioonottamista (esimerkiksi esimerkiksi 2 rivillä 12 *damn*, ja rivillä 20 *yikes*).

Keskustelijoita yhdistää sosiaalinen orientaatio, koska he kuuluvat samaan perheeseen. Sisarusket ovat perheessä omaksuneet yhteisen tavan käyttää kieltä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Koodinvaihto voi olla tiedostamaton tapa korostaa sisarususten monikielistä identiteettiä. Se voi olla myös keino rakentaa yhteenkuuluvuuden tunnetta osapuolten välille. Osapuolten jaetut kokemukset ja perheen kielipolitiikka, (*family language policy*) voivat osaltaan vaikuttaa keskustelun etenemiseen.

Keskustelusta voi huomata sisarususten välisen hierarkkisen asetelman. Keskustelun osapuolet ovat melko samanikäisiä, mutta mahdollisesti lapsuudessa omaksuttu sisarususten välinen hierarkia voi osittain vaikuttaa vuorovaikutukseen. Informantti O:lle on ominaisempaa jättää huomiotta P:n yritys tuoda oma näkökulmansa keskustelunaiheeseen, ja P:n vuorot ilmentävät huomaavaisempaa kommunikointitapaa, joka ilmenee esimerkiksi minimipalautteen muodossa. Dynamiikka voi osittain selittyä sillä, että tutkimushenkilöistä O on P:ta vanhempi. Myös sukupuoli voi vaikuttaa asetelmaan, (P = nainen, O = mies). Tosin sukupuolen painoarvosta kielenkäyttöön vaikuttavana tekijänä on kiistelty. On esitetty, että naiset saattaisivat käyttää standardisempaa ja varovaisempaa kieltä verrattuna miehiin, joka myötäilee osin myös aineiston tuloksia. (Wodak & Benke, 1997, s. 127–135.)

5 PÄÄTÄNTÖ

Koodinvaihdon ilmeneminen aineistossa ei johdu monikielisten informanttien kieli- taidottomuudesta, vaan suomen ja englannin kielen välinen vaihtelu voidaan nähdä keskustelijoiden stilistisenä keinona ja tapana sujuvoittaa ja täsmentää keskustelua. Kieli on tilanteesta riippuvaa ja voi vaihtua myös sen vuoksi, että kaikille ilmauksille ei ole suomenkielistä vastinetta. Koodinvaihto voi liittyä informanttien tarpeeseen ilmentää keskinäistä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Vuorovaikutustilanteessa kieli usein mukautetaan edellistä vuoroa vastaavaksi, ellei informanteilla ole eriävät näkemykset vuorojen siirtymän mahdollistavista kohdista. Gumperzin jaottelun funktiot ilmenevät keskustelussa referoidessa toisen puhetta, toiston keinona ja tapana modifioida sanottua. Todennäköisesti puheesta olisi eroteltavissa enemmän koodinvaihdon funktiota, jos keskustelun osapuolia, erilaisia kielitaustoja ja sosiaalisia taustamuuttujia olisi enemmän.

Perinteisen keskustelunanalyttisen lähestymistavan vastaisesti vuorovaikutustilanne oli ennalta järjestetty. Keskustelu ei tapahtunut luonnollisessa tilanteessa, ja äänitystilanne on saattanut vaikuttaa informanttien tapaan kommunikoida. Keskustelunanalyysia on haluttu hyödyntää aineiston tarkastelussa, mutta tarkoituksena ei ollut noudattaa perinteistä keskustelunanalyttistä metodia. Aineisto on pieni otos sisarus-ten välisestä keskustelusta, eikä keskustelussa esiintynyttä koodinvaihtoa voida yleistää kuvaamaan monikielisten henkilöiden tyypillistä tapaa käyttää kieltä. Koodinvaihdon tutkiminen on vain yksi näkökulma monikielisyyden ilmenemistä tutkit- taessa.

Tulevaisuudessa tutkimusta voisi jatkaa äänittämällä tilanteita, joissa on sisarus-ten lisäksi myös muita keskustelijoita eri kielitaustoista. Tällöin olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, ilmeneekö identiteetin korostaminen sisarus-ten kesken kieltä vaihtamalla voimakkaammin kuin kahdensivälisessä keskustelussa. Mahdollinen tutkimuksen kohde voisi olla myös eri puheenaiheiden vaikutus koodinvaihdon esiintymistiheyteen. Tutkimuksessa jätettiin huomiotta myös se, miten esimerkiksi eleet ja prosodiset piirteet ilmenevät kieltä vaihdettaessa.

LÄHTEET

- Adams, J. N. (2003). *Bilingualism and the Latin Language*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511482960>
- Baker, C. (2011). The Early Development of Bilingualism. *Foundations of bilingual education and bilingualism* (2nd ed.). Multilingual Matters.
- Clyne, M. (1997). Multilingualism s. 301–314. Coulmas, Florian, toim. *The Handbook of Sociolinguistics*. Blackwell Handbooks in Linguistics 4. Oxford: Blackwell.
- Davidson, M. C. (2003). *Code-switching and authority in late medieval England*. s. 473–486. *Neophilologus* 87. <https://doi.org/10.1023/A:1023943026035>
- Eckert, P. (2012). s. 87–100. Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual Review of Anthropology*. Annual Reviews. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>.
- Edwards, J. (1994). Bilingualism. *Multilingualism* (s. 55–83). Routledge.
- Gardner-Chloros, P. (2009). *Code-switching*. Cambridge University Press.
- Gumperz, J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Haakana, M. (2008). s. 86–102. Kieli toimintana Keskustelunanalyysin näkökulma. *Kieltä kohti*. Helsinki Otava.
- Hakulinen, A. (2016). Lauserakenteet. s. 97–111. Stevanovic, M. & Lindholm, C. *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Vastapaino. ISBN 951-765-080-9.
- Kalliokoski, J. (1995). Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. *Virittäjä*, 99(1), 2. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38761>
- Kalliokoski, J. (2009) Koodinvaihto ja kielitaito. s. 309–330. *Kielet kohtaavat*. SKS: Helsinki.
- Kovács, M. (2001). Koodinvaihdosta kielenvaihtoon? s. 292–300. *Code-switching and language shift in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Kovács, M. (2009). Koodinvaihto ja kielioppi. Kalliokoski, J., Kotilainen, L., & Pahta, P. *Kielet kohtaavat* s. 24–45. SKS: Helsinki.
- Lappalainen, H. (2008). s. 66–85. Vaihteleva kieli. Onikki-Rantajääskö T. & Siirainen M. (toim.) *Kieltä kohti*. Helsinki. Otava.
- Lappalainen, H. (2009). s. 123–160. Koodinvaihto ja sen funktiot suomenkielisessä keskustelussa. *Kielet kohtaavat*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Lindholm C., Stevanovic M. & Peräkylä A. (2016). s. 8–25. Stevanovic, M. & Lindholm, C. *Keskustelunanalyysi: Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Vastapaino.
- Martin, M. (2016). Monikielisyys muutoksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(Lokakuu).
- Myers-Scotton, C. (1997). *Dueling languages: Grammatical structure in code-switching*. Clarendon Press, Oxford.

- Nuolijärvi P. & Lappalainen H. (2020). s. 864 - 886. Sociolingvistiikka. Luodonpää-Manni, M *et al.* (eds.) *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Helsinki: Finnish Literature Society. DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>
- Wodak, R. & Benk, G. (1997). Gender as a Sociolinguistic Variable. Coulmas, F. *The handbook of sociolinguistics*. Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781405166256.ch8>

LIITTEET

LIITE 1

LITTEROINTIMERKINNÄT

- 01 rivinumero
- sana** englanti
- sana suomi
- (- -) epäselvä sana/pidempi jakso
- [päällekkäispuhunnan alku
-] päällekkäispuhunnan loppu
- [- - -] poistettu osuus
- sa- sana jää kesken
- "sana" informantti referoi lapsen puhetta
- ? nouseva intonaatio